

Kerngegevens gemeentelijk monument:

Monumentnummer	: GM237
Naam monument	: H. Gemmakerk
Adres	: Bremstraat 7
Postcode en plaats	: Sittard
Kadastrale aanduiding	: STD00 sectie D nr(s) 6857
Coördinaten	: x 137.402 y 333.490
Bouwstijl	: Niet van toepassing, individueel ontwerp
Kerndatering	: 1952
Oorspronkelijke functie	: kerkgebouw
Huidige functie	: leegstaand
Architect	: Alfons Boosten (en Harrie Palmen)

Typering van het monument:

Gemmakerk te Sanderbout, gebouwd in 1952 naar ontwerp van architect Alfons Boosten. Het betreft de laatste kerk die Boosten ontwierp. De kerk wordt gekenmerkt door een typische vormgeving en de twee naaldspitsen die vanuit de verre omtrek zichtbaar zijn.

Historie:

Noodkerk - In 1950 ontving H.Ch.M. Smeets de opdracht om als bouwpastoor een kerk te bouwen in de nieuw op te richten parochie Sanderbout. De wijk, waarvan het oudste deel dateert uit omstreeks 1920, werd omstreeks die tijd uitgebreid aan de noordzijde van de Veestraat. Reeds in hetzelfde jaar werd een noodkerk aan de Veestraat in gebruik genomen. De houten keet, afkomstig van de Staatsmijn Maurits, werd voorzien van een stenen voor- en achtergevel, zodat het gebouw meer stevigheid verkreeg. Na de ingebruikname van de huidige kerk werd de noodkerk door de zusters Augustinessen van Sint Monica overgenomen. Deze congregatie bouwde er een klooster bij en stichtte er een Meisjesstad, naar voorbeeld van Utrecht. De bouwpastoor kreeg de opdracht zo snel mogelijk te gaan bouwen, het liefst reeds in 1951. Het bouwvolume van 1950 was reeds besteed, maar de noodkerk was direct te klein. De bouwactiviteit in de stad, dus ook hier, was enorm. In Sittard bestond in 1952 de helft van de gehele woningvoorraad uit nieuwbouw.

Huidige kerk - In 1950 werd aan A. Boosten gevraagd een kerk te ontwerpen. Samen met H. Palmen ontwierp hij een halve kruisbasiliek. Het ontwerp kreeg veel kritiek. Het was de bedoeling van Boosten, dat er twee te onderscheiden delen in de kerk zouden komen: een deel van rust, in de vorm van het priesterkoor en het schip met de banken; en een deel van beweging, te weten in de zijbeuk annex processiegang, waar ook de biechtstoelen en de zij-altaren stonden. Toen Boosten in 1951 overleed, was er geen probleem in de opvolging, omdat hij in het jaar ervoor al had aangegeven, dat Palmen zich met de uitvoering zou bezighouden. Inmiddels waren de plannen, nog door Boosten gemaakt, enigszins gewijzigd en werd de daklijn aangepast. Bovendien dienden de ramen in de zijbeuk hoger te komen, omdat deze geen inkijk van buitenaf mochten opleveren. De kerk werd in 1951 aanbesteed. Gebr. Van Heeswijk uit Best was de bouw gegund. De eerste steen werd door deken H. Haenraets gelegd op 23 maart 1952. Op 25 december 1952 kon de kerk in gebruik worden genomen. Mgr. Lemmens consecreerde op 18 mei 1954 de Gemmakerk. De vormgeving van de kerk was zeker apart te noemen, maar niet iedereen was te spreken over de onrustige

vlakverdeling van de ramen en de scheve inrichting, als gevolg van de keuze, het een halve kruisbasiliek te laten zijn. Ook de BBC had, zoals vaker bij de kerken van Boosten, vragen geuit over de wenselijkheid van een zangtribune naast het priesterkoor, in dit geval in de transeptarm boven de kinderkapel. De kritiek van de gebruikers was groot, maar de waardering vanuit architectenkringen was daarentegen eveneens groot.

Veranderingen - In 1968 werden de eerste plannen tot verkleining van de kerk gemaakt. Het lag in de bedoeling, in het schip een centraal ingerichte kerk te creëren met stoelen en het oostwerk zo in te richten, dat buurt- en jeugdwerk hier een plaats konden vinden. Door geldgebrek gedwongen volstond men in 1970 met het afscheiden van het schip door een houten scherm op te bouwen in de triomfboog. Tevens werden de galmgaten in de oostmuur van het schip dichtgemetseld. Het schip werd niet gewijzigd. Wel werden de communiebanken, die tegen de triomfboog stonden, verwijderd en werd het houten vieringaltaar verplaatst. Hiertoe werden de voorste banken verwijderd en werd een houten podium opgesteld. In het oostwerk kreeg La Capelle, een organisatie voor jeugdwerk, een plaats. Hierbij werden in eerste instantie geen wijzigingen aangebracht, behalve het afscheiden van de kinderkapel van de rest van het oostwerk en het verwijderen der banken. Het oude hoogaltaar bleef staan. Na 1986 kwam de kapel weer vrij na het vertrek van het jeugdwerk naar een andere locatie. Vervolgens werd de kapel ingericht tot dagkapel.

Ruimtelijke context:

De huidige wijk Sanderbout is ingesloten tussen de beide spoorlijnen naar Maastricht en Heerlen en aan de zuidzijde door de N276. De Gemmakerk staat centraal in de wijk Sanderbout op het zogenaamde kerkeiland, dat een scharnierpunt vormt tussen de oude deel van de wijk dat ten zuiden van de Veestraat en de oorspronkelijke mijnkolonie sanderbout-kleindorp bevat en de latere uitbreiding van de wijk, genaamd "Achtbunder" die is gelegen aan de noordzijde van de Veestraat. Het oostelijk deel van de kerk met de torens fungeert als landmark en zijn vanuit de verre omtrek zichtbaar.

Typering van de bouwmassa:

De georiënteerde halve pseudokruisbasiliek heeft een pregnant groot oostwerk met twee dakruiters (naaldspitsen), dat deels de kinderkapel bevatte en deels het priesterkoor. Het schip is voor de helft op hoogte gebracht en staat onder een lezenaarsdak, de andere helft bestaat uit laagbouw en heeft een plat dak.

De muren zijn opgetrokken in baksteen en zijn doorbroken met rondboogvensters.

Exterieur

De kerk bestaat uit een schip onder een overstekend lezenaarsdak, waar aan de west- en noordzijde een laagbouwgedeelte onder een plat dak is aangebouwd. Het oosten wordt gedomineerd door een groot rechthoekig gedeelte onder een zadeldak. Hierop staan twee gesloten dakruiters, gedekt met leien. Tegen de noordzijde van het oostwerk staat een transept onder een zadeldak. De daken zijn bekleed met zwarte nogmaals verbeterde hollandse pannen. De muren zijn opgetrokken in Vlaams verband. De westzijde wordt gedomineerd door de laagbouw, waarin een toegangsdeur onder een rondboogportaal de muur doorbreekt. De narthex is afgesloten met een ijzeren hekwerk, waarin een kruis met een bloem en een kruis met drie nagels zijn afgebeeld. Links van de narthex wordt licht toegelaten door een rondboogvenster. De deuren worden bereikt door een trap. Iets achter en boven de laagbouw staat het schip, dat een halve topgevel heeft, met vlechtingen en betonnen aanzetstukken. Centraal is een roosvenster uitgemetseld met een betonnen tracering. De noordzijde bestaat uit het schip, dat geheel gesloten is. Aan deze zijde bevindt zich de lage zijde van het lezenaarsdak met een bakgoot. De zijbeuk ligt onder een plat dak. De gevel hiervan is geopend door rondboogvensters, ter hoogte van de doopkapel met een roosvenster. Het oostwerk is aan de westzijde geopend door langs de bovenzijde, galmgaten, rond en rechthoekig. Hieronder zijn ter hoogte van de zangtribune twee rondboogvensters boven elkaar uitgesneden. Ten noorden van het oostwerk staat een transeptarm onder een zadeldak. Licht treedt binnen door een roosvenster aan de noordzijde

en door een rondboogvenster aan de westzijde. Tevens aan de westzijde is een helling uitgegraven, die leidt naar een garagedeur onder in de transeptarm. Het portaal van de zij-ingang staat in de oksel uitgebouwd van zijbeuk met transeptarm. Het oostwerk is slechts geopend door een galmgat met galmborden. Aan de oostzijde is het oostwerk goeddeels gesloten. De bolwervende absismuur is iets ingetrokken in het oostwerk ingemetseld, zodat aan weerszijden geknikte muren voor de verbinding zorgen. In deze verbindende delen zijn galmgaten uitgespaard. Onderaan is aan de zuidzijde een deur met een balkon geplaatst. Aan noordzijde van de absismuur is een rechthoekig gebouw met een plat dak tegen de kerk geplaatst. Hierboven wordt de zangtribune door een rondboogvenster verlicht en staat een rondbooggalmgat met galmborden. Tegen de zuidzijde van het oostwerk staat de sacristie onder een zadeldak. Voor de ramen onder een segmentboog zijn luiken geplaatst. De zuidgevel van de kerk bestaat uit het oostwerk, dat hier geopend is met een galmgat en een roosvenster, en de zijgevel van het schip, dat geopend is door rondboogvensters. Ter zijden hiervan wordt licht toegelaten door drie boven elkaar geplaatste kruisvormige vensters. Aan de westzijde is een deur geplaatst voor de zij-ingang. Tevens bevindt zich een zij-ingang in de oksel van schip en sacristie.

Interieur:

De kerk wordt betreden door een tochtportaal van de zij-ingang, naast de hoofdingang. Centraal ligt de narthex, die toegang geeft tot de hoofdingang en de voormalige doopkapel. De doopkapel heeft een verlaagde vloer, die met een eenvoudig hek van de rest is afgescheiden. Licht treedt binnen door rondboogvensters. De toegang tot de achter in de kerk is afgesloten door een meubelplaten tochtdeur en een hekwerk, waarin een duif en waterstromen staan afgebeeld. Aan de andere zijde bevindt zich eveneens een zij-ingang. Tussen de hoofdingang en de zij-ingang is een kleine devotiekapel ingericht met een beeld van de H. Gemma op een altaartje. Licht treedt hier binnen door een rondboogvenster aan de narthexzijde. Het schip heeft een open dakstoel, waarbij de spanten zijn betimmerd met meubelplaten, waarin telkens drie galmgaten zijn uitgespaard. Deze zijn ook uitgespaard in de triomfboog, maar inmiddels dichtgemetseld. De muren zijn in vlaams verband opgemetseld en de vloeren zijn bedekt met leistenen tegels. Licht treedt binnen door een roosvenster in de westgevel en door rondboogvensters aan de zuidzijde. Deze laatste worden geflankeerd door kruisvormige ramen met een betonnen lijst boven elkaar. De triomfboog is afgesloten door een wand van parapine-schroten. Hiervoor is een verhoging gebouwd van hout, dat is bedekt met vloerbedekking. Hier is een houten vieringaltaar geplaatst. Tegen de wand staat een sokkel met een tabernakel. In de afsluitingswand is een deur gemaakt, die uitkomt op het oude priesterkoor. Aan de zuidzijde van de triomfboog was van oudsher een rondboog, die vanaf de trap van het oude koor toegang gaf tot het schip. Nu is deze afgesloten met een houten deur. De zijbeuk is van het schip gescheiden door zuilen met een schijfvormig kapiteel. De beuk heeft op de vloeren leibreksteen liggen en heeft een recht plafond. De beuk is in drie delen opgedeeld met muren. In het westelijke deel staat een biechtstoel en zijn de uitgangen naar een zij-ingang en naar de doopkapel bereikbaar. In de andere twee delen is telkens een gemetseld zij-altaar geplaatst met een reliëf. Tevens zijn de kruiswegstaties in de muren ingemetseld. Licht treedt binnen door laag geplaatste rondboogvensters. Aan de oostzijde bevindt zich de toegang tot de voormalige kinderkapel en de zij-ingang. Het koor is nog intact, maar wordt gebruikt als opslagplaats. Op de vloer van Solnhofersteentegel staat een supedaneum met een marmeren altaar. De met parapine afgesloten triomfboog staat tegenover de holwervende absismuur, die aan weerszijden is afgesloten door een verbindingsmuur met de rechte sluitmuur. Hierin is de deuren naar het buitenbalkon geplaatst. Aan de zuidzijde bevindt zich via een met bogen afgescheiden ruimte de toegang naar de sacristie en bergruimtes, alsmede een zij-ingang. Het cassetteplafond is van beton. Licht treedt binnen door een roosvenster in de zuidmuur. Ten noorden van het koor staat de zangtribune op een aan de oostzijde afgebroken rondboog, die is afgesloten met hout. Oudtijds gaf de boog toegang tot de kinderkapel. De zangtribune wordt verlicht door een tweetal rondboogvensters in de westmuur en een rondboogvenster in de oostmuur. In de noordoosthoek is de wenteltrap

naar de luizolder afgeschermd door een gemetselde muur. De dagkapel is gevestigd in de voormalige kinderkapel en is bereikbaar door een deur vanaf het koor en door de zij-ingang aan de noordzijde. Aan westzijde is de vloer verlaagd en van de kapel afgescheiden door rondbogen. Via een trap wordt de vloer van de kapel bereikt. De kapel bestaat uit twee delen. Het zuidelijk deel heeft een recht plafond. Tegen de met hout afgesloten rondboog is een met linoleum bekleed supedaneum geplaatst met een houten vieringaltaar. Deuren doorbreken de oostwand. Het noordelijk deel heeft een koofgewelf op een open dakstoel. Licht treedt binnen door een roosvenster in de noordgevel. De muren zijn in staand verband opgemetseld. De vloer is bekleed met tegels in halfsteenverband. Stoelen vullen de ruimte in een axiale opstelling.

Bron beschrijving: Dr A. Jacobs en Drs. A.A. Wiekart – Kerken na 1940. Inventarisatie en waardenstelling kerkelijke bouwkunst na 1940 –Roermond – Stichting Monumentenhuis Limburg, 2003.

Bijzondere onderdelen:

Het siermetselwerk van de gevels en de nog aanwezige glas-in-lood ramen, de oorspronkelijke deuren, het smeedijzeren hekwerk ter plaatse van het portaal, naaldspitsen op het dak van de oostbouw

Waardestelling:

Het object is van belang wegens zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap, cultuurhistorische waarde en meer in het bijzonder vanwege:

De (historische) stedenbouwkundige waarde:

- De kerk is gelegen in centraal gelegen tussen de wijken Sanderbout en Achtbunder, en vormt een stedenbouwkundige schakel in de wijk.
- De kerk vormt een ensemble met de naastgelegen pastorie rondom de kerk zijn ook enkele centrale wijkvoorzieningen zoals winkels en scholen gegroepeerd.
- De beide torens van de kerk vormen een landmark.

De architectuurhistorische en architectonische waarde

- De kerk grotendeels in traditionele materialen opgetrokken kerk heeft een typische vormgeving die voor die tijd zeer afwijkend is van de traditioneel vormgegeven kerken. Het schip heeft een typisch a-centrisch lessenaarsdak; de twee torens (naaldspitsen) zijn geplaatst op een (ten opzichte van het schip) verhoogd bouwvolume dat o.a. het priesterkoor bevat.
- De kerk maakt deel uit van het oeuvre van architect Alfons Boosten en is de laatste kerk die door hem ontworpen is. Daarmee vormt het een bijzonder sluitstuk in de lijn van de door architect Boosten ontworpen wederopbouwkerken.
- Ondanks de afwijkende vormgeving bevat de kerk ook enkele typische Boosten-kenmerken zoals de galmgaten, die de spanten openen, de grote afstand tussen volk en koor, de roosvensters en rondbogen.

Bouwhistorische waarde

- Met uitzondering van de opengewerkt betonnen spanten die in het zicht zijn bevat de kerk geen bijzondere constructies of materiaalgebruik.

Gaafheid en herkenbaarheid

- De gaafheid van het interieur van de kerk is door interne verbouwingen in 1970 Een van de grootste wijzigingen betreft het koor dat werd verplaatst naar de oostzijde van het schip. Het oorspronkelijke koor werd daarbij door middel van een (reversibele) houten wand afgesloten van het schip. De oorspronkelijke indeling is echter nog herkenbaar aanwezig en kan op eenvoudige wijze worden hersteld. Het exterieur is niet gewijzigd en gaaf.

Zeldzaamheid:

- Door haar vervreemdende vorm is de Gemmakerk ondanks grote overeenkomst met andere kerken van Alfons Boosten een buitenbeentje. Zij ontleent daaraan haar zeldzaamheid

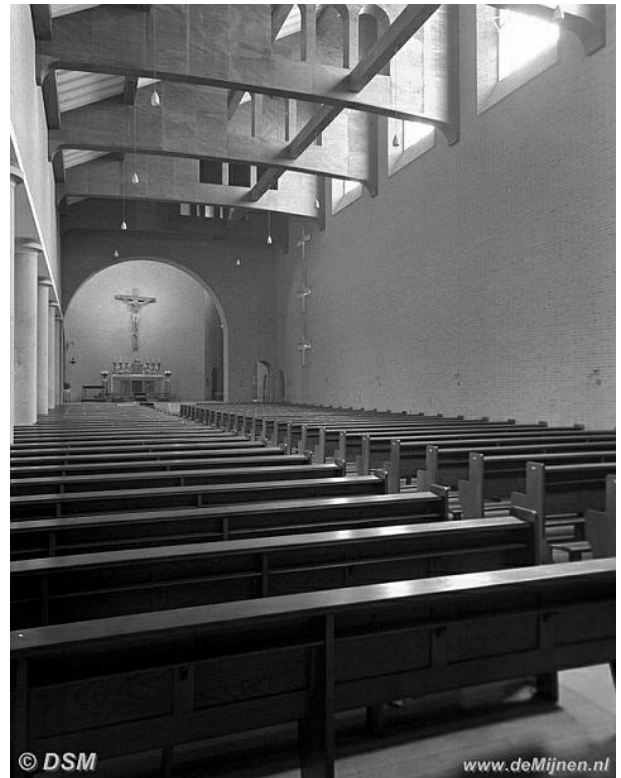
Cultuurhistorische waarde:

- De ontstaansgeschiedenis is beperkt en niet bijzonder. Wel is de kerk van waarde als laatste kerk van Boosten en als een vroeg en bijzonder voorbeeld van een kerkgebouw uit de wederopbouwperiode.

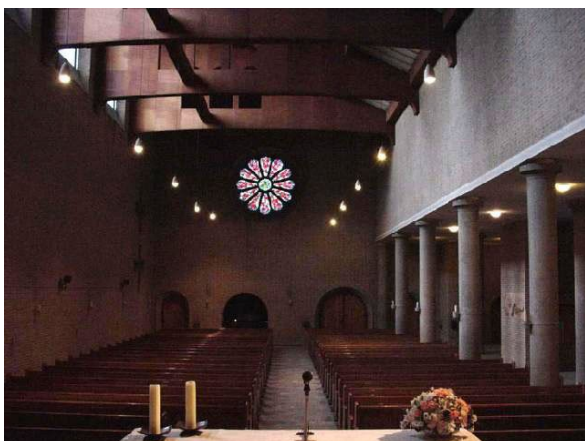
Bescherming:

Het exterieur en interieur van de kerk. De naastgelegen pastorie vormt geen onderdeel van de bescherming.

Historische foto's

Foto's huidige situatie

Kaart met bescherming

De omvang van de bescherming van de kerk is op bovenstaande kaart in groen aangegeven